

SZENT ISTVÁN EGYETEM

A FÖLDRAJZI TÉR ALAKÍTÁSÁNAK EURÓPAIZÁLÓDÁSA

Az Európai Unió térbeli stratégiáinak, tervezésének és kohéziós politikájának hatása az európai országok térbeli tervezési rendszereinek transzformációjára

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Salamin Géza

Gödöllő

2018.

A doktori iskola

megnevezése: Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola

tudományága: Regionális tudományok

vezetője: Dr. Hajdú Zoltán
egyetemi tanár, DSc
Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

Témavezető: Dr. Tóth Tamás
egyetemi tanár, PhD
Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

Témavezető: Dr. Péti Márton
egyetemi docens, PhD
Budapesti Corvinus Egyetem
Társadalomtudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Kar,
Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés
Intézet

Az iskolavezető jóváhagyása

A témavezető jóváhagyása

A témavezető jóváhagyása

Tartalom

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, A KITŰZÖTT CÉLOK.....	4
2. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	7
3. EREDMÉNYEK.....	9
3.1. Európai fogalmi alapok	9
3.2. A Térbeli Tervezés „Európai” Modellje (TEM).....	12
3.3. Az EU kohéziós politikai támogatásainak hatása a térbeli tervezés európaizálódására	16
4. KÖVETKEZTETÉSEK A KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK ALAPJÁN	18
5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	25
6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK.....	26

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, A KITŰZÖTT CÉLOK

A dolgozat a térbeli dimenzióban zajló (köz-)tervezési tevékenységek európai átalakulásával foglalkozik, elsősorban azt vizsgálva, hogy az európai integráció milyen hatást gyakorol az országok különféle területi szinteken szerveződő téralakító politikáinak gyakorlataira, mint pl. a területi ill. regionális tervezés, várostervezés. Az országonként nagyon eltérő formában kifejlődött területi- és várostervezési gyakorlatok napjainkban Európa- szerte jelentős átalakuláson mennek keresztül, amiben a szakterület válságát és a térbeli tervezés – új formáinak - határozott felértékelődését egyaránt felismerik a különböző elemzések.

Mivel az közös piac létrehozása értelemszerűen felvetette az európai integráció földrajzi terének közös alakítását (pl. a határok okozta korlátok lebontása, a közös infrastruktúra hálózatok kialakítása, a térségek közötti feszültségek oldása, a közös politikák megvalósítása kapcsán), az európai integráció kezdetétől jelentkeztek kisebb-nagyobb törekvések - főleg holland kezdeményezésre – a területi tervezés, ill. a területi tervezési politikák egységesítésére, e szakpolitikai terület beemelésére a közösségi politikák sorába.

Bár a térbeli dimenziójú köztervezés nem lett egyike ez Európai Unió közösségi politikáinak – e terület alapvetően máig a tagállamok saját kompetenciáját jelenti - az Európai Unió közvetett módon mégis sok szálon hat a tagállami térbeli tervezési politikák és gyakorlatok átalakulására, hozzájárulva azok európaizálásához. Részben a közösségi hatáskörbe tartozó ágazati politikák, mint pl. a környezetpolitika, versenypolitika, közlekedéspolitika teremtenek bizonyos „kemény” korlátokat és elvárásokat a térbeli tervezés számára is, részben a pénzügyi támogatásoknak van ösztönző hatása, mindenekelőtt az Unió kohéziós politikája keretében, részben viszont a fokozódó együttműködésekhez kapcsolódóan, diskurzusok formájában valósul meg a tervezési gyakorlatok horizontális egymásra hatása, egyfajta közös tanulás is. A horizontális kapcsolatok kibontakozása a közös piachoz, a határok elválasztó szerepének csökkenéséhez kapcsolódik, de ahhoz is, hogy maga az Unió is szorgalmazza (és finanszírozza) a területi tervezési-fejlesztési együttműködések széles körét, mindenekelőtt az Európai Területi Együttműködések (ETE, korábban INTERREG) programjaiban, az ESPON programmal, újabban pedig a makro-regionális stratégiák keretében is.

A kilencvenes évektől kezdődően a tagállamok önkéntes együttműködésével az Európai Unió szintjén is megindult egyfajta stratégiai térbeli tervezési folyamat –

ennek első fontos dokumentuma az 1999-es ESDP¹ volt - amelyhez 2009- óta a Lisszaboni Szerződésbe beépülő területi kohézió közösségi célja ad legitimitást és motivációt. Az európai szintű térbeli tervezés legutóbbi stratégiai dokumentuma, az Európai Unió Területi Agendája 2020, amely a magyar EU-elnökséghez kapcsolódóan hazai koordinációban készült el.

A dolgozat az európai tervezési szakirodalomban az elmúlt két évtizedben széleskörben elterjedt és sokoldalúan kibontott tudományos koncepcióvá vált, a gyakorlat számára pedig a különböző kapcsolódó tervezési tevékenységek ernyőkategóriájaként elterjedt **térbeli tervezés** (*spatial planning*) fogalmi keretét alkalmazza, amely a tudatosan téralakító politikák gyakorlatainak különböző formáira és szintjeire egyaránt kiterjed. A munka elsősorban a térbeli tervezés széleskörű európai irodalmának kontextusába illeszkedik.

A **kutatás átfogó célja** volt egy empirikus összehasonlító vizsgálattal hozzájárulni az európai országok térbeli tervezési rendszerei európaizálódásának megértéséhez. Konkrét célként a munka annak feltárására irányult, hogy az európai szintű térbeli tervezés koncepciókészlete, az ebben idealizált tervezési modell miként érvényesül az európai országok tervezési rendszereinek átalakulási folyamataiban. Cél volt továbbá az európai tervezés hazai fogalmi és szakirodalmi kapcsolódásának feltárása is.

A kutatást az alábbi **öt kérdés** vezérelte:

- (1.) Az európai szinten létrejött térbeli tervezési stratégiák és a kapcsolódó európai uniós folyamatok a tagországok tervezési rendszereinek milyen irányú változásait ösztönzik?
- (2.) A tagországok tervezési rendszereinek átalakulási folyamataiban tetten érhető-e ez az európai uniós hatás, annak mely elemei érvényesülnek a gyakorlatban?
- (3.) Az országok és típusaik között milyen különbségek figyelhetők meg a tervezés európaizálódásában?
- (4.) A térbeli tervezés európaizálódásában milyen szerepe van az Európai Unió elsődleges beruházási politikáját jelentő kohéziós politikának?
- (5.) Milyen kapcsolatban áll a magyar tervezési gyakorlat fogalomkészlete a térbeli tervezés európai fogalmi koncepciójával?

¹ European Spatial Development Perspectives (Az Európai Térbeli Fejlődés Perspektívái)

A vizsgálat fókuszálásához kérdésenként egy-egy **alaphipotézis** került felállításra:

H1: Az Európai Unió különböző térbeli tervezési folyamatai egymással konzisztens üzeneteket közvetítenek a tagországok tervezési rendszereinek átalakulására vonatkozóan, melyek egységes európai (uniós) tervezési modellbe foglalhatóak;

H2: Az európai tervezési modellbe illeszkedő új tervezési formák felértékelődnek, míg a hagyományosnak tekinthető formák szerepe és hasznossága háttérbe szorul;

H3: Az európai tervezési modell a régebbi tagországok esetében érvényesül jobban;

H4: A térbeli tervezés európai modelljének átvételét az EU kohéziós politikai fejlesztési forrásai motiválják és ennek mértéke összefüggésben van a támogatási források felhasználási módjának területi dimenziójával;

H5: Magyarországon a térbeli dimenziójú tervezési tevékenységek köre erősen széttagolt (terület-település, rendezés-fejlesztés, ágazat-terület, stb. dimenziók mentén), de ezek fogalmai összekapcsolhatók a térbeli tervezés európai koncepciójával.

A dolgozatban az európai szakirodalom fogalmi kontextusához kapcsolódva a **térbeli tervezést** a földrajzi tér tudatos, jövőorientált alakításának tekintem. A földrajzi jelző kifejezi az általam értelmezett léptéket (városi szomszédsági egységtől a kontinentális léptékig) és azt is, hogy ez a tér a társadalmi-gazdasági és környezeti (fizikai) elemek és szereplők térbeli létezését, és különösen ezek konkrét térspecifikus (pl. helyekre, területekre jellemző) kapcsolatrendszerét jelenti. Ez a tervezés a tér egyes egységeinek (város, régió, stb.) vagy más térbeli összefüggések alakulásának tudatos befolyásolására irányul, végső soron tehát a térbeli fejlődés alakítására. A térbeli tervezés, mint jövőorientált cselekvés megközelítésében így egyaránt kiterjed a fizikai (anyagi) térre és a társadalmi-gazdasági tartalmakra.

Dolgozatomban az **európaizálódás** fogalmát, az integrációs irodalomban domináns értelmezést alkalmazva az Európai Unió hatásainak érvényesülésére korlátozom.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatás első fázisában a térbeli tervezés európai fogalmaival, típusaival és az európaizálódással kapcsolatos **széleskörű szakirodalom feldolgoása** alapján, valamint az európai (uniós) térbeli tervezési stratégiák elemzésével hoztam létre koncepcionális keretként a Térbeli Tervezés Európai Modelljét (TEM). Ez a modell a térbeli tervezési gyakorlatok változásainak olyan rendszere, amely a szakirodalom által leírt európaizálódási dinamikákat és a térbeli tervezési európai stratégiák üzeneteit foglalja olyan keretbe, amely az egyes országok egymástól lényegesen különböző tervezési rendszereiben is érvényesülhet. A tagországi gyakorlatok változásait mérő empirikus vizsgálatom e modell öt pillérének az érvényesülésére irányult. Külön lépést jelentett a kohéziós politika területi dimenziójának értékelése operatív program- szintű adatok elemzésével. Adatgyűjtésemben a primer és szekunder kvantitatív és kvalitatív források széles körét kombináltam (1. táblázat).

1. táblázat: Az vizsgálat tárgya és az alkalmazott adatgyűjtési módszerek

Vizsgálat tárgya	Elemzési cél/szempon	Adatgyűjtési módszer	Eszközök
A tervezés „idealizált” európai modellje	Az EU térbeli tervezés üzenete a térbeli tervezés nemzeti rendszerei felé	Az európai térbeli tervezési stratégiák tartalomelemzése	10 stratégiai dokumentum tartalomelemzése
	Az európai tervezési paradigma jellemző hatásai és változási irányai	Az európai térbeli tervezési szakirodalom	(szakirodalomelemzés)
Európai országok térbeli tervezési rendszereinek és gyakorlatainak változásai	A TEM érvényesülése: - európaizáltság (állapot 2017-ben) - európaizálódás (változások 2002-2017 között)	Felmérés az EU tagországokban és három további európai országban	Kulcs szakértői felmérés web kérdőívvel (121 válaszadó, 30 ország) 30 személyes mélyinterjú
		Országos területi stratégiák/tervek tartalom elemzése	31 ország 35 területi/térbeli stratégiájának/tervének tartalomelemzése*
		Térbeli tervezésre vonatkozó adatbázisok	ECTP, ISOCARP, ESPON tervezési rendszer adatbázisai
Az Európai Unió kohéziós politikájának támogatásai	A területi dimenzió megjelenése és kapcsolata a tervezés európaizálódásával	A kohéziós politikai források tagországi felhasználásának klasszifikálása a területi dimenzió szempontjából operatív program szinten	Három kohéziós politikai ciklus (2000-2020) operatív programjainak elemzése

Forrás: Saját szerkesztés

A kutatás legfontosabb információforrása a 2017 május és szeptember között a doktori kutatás keretében megvalósított **kulcsszakértői felmérés** volt, amely az EU tagországokra és három további, az Unióhoz szorosan kapcsolódó európai országra terjedt ki. A **dokumentumelemzés** kétfajta tervezési-szakpolitikai dokumentumra terjedt ki. Az európai térbeli tervezés modelljének (TEM) kialakításához az európai szintű térbeli tervezés tíz dokumentuma, a tagországok európaizáltságához kapcsolódóan pedig egy-egy az országos területi stratégia, terv került vizsgálatra a TEM-ben rögzített öt dimenzió mentén. Kiegészítő vagy kontroll információként korábbi tervrendszer elemzéseket, tagországi elemzéseket és a tervezési rendszerekről készített nemzetközi adatbázisokat is használtam.

A kutatás nem vizsgálta kitüntetett módon a magyar tervezési rendszert, de kiterjedt a hazai fogalmi, szakirodalmi kapcsolódások feltárására és az európai tervezés szempontjából releváns hazai kezdeményezések számbavételére. Ennek keretében került sor a témakör szempontjából legfontosabb három szakfolyóirat² elmúlt 20 évben publikált európai és tervezési tartalmainak feltárására.

A TEM minden dimenzióját, állapotát és változását egyaránt több (4-7) mutatóval vizsgáltam, melyeket 25 ország esetében kompozit mutatókban is összegeztem minden dimenzió tekintetében.

² Falu Város Régió, Tér és Társadalom, Területi Statisztika

3. EREDMÉNYEK

3.1. Európai fogalmi alapok

A térbeli fejlődés tudatos irányítására irányuló (tervezési) politikák és gyakorlataik nagyon különbözőek az európai országokban, fogalmaik általában nem is feleltethetők meg egymásnak. A legelterjedtebb csoportosításuk (CEC 1997³) négy tervezési hagyományt (modellt) különböztet meg: a területhasználat menedzsment, a területi (regionális) gazdasági, a városépítészeti ihletésű urbanizmus és az átfogó integrált tervezési modellt. Egyes jelentős tervezési kultúrájú és számottevő politikai és gazdasági súlyú országok tervezési rendszerei szignifikánsan hatottak más országok gyakorlataira és kifejezetten fontos szerepük volt az európai térbeli tervezés stratégiáira és koncepcióira is.

Míg a brit tervezési hagyomány és rendszer a tervezéstudomány (tervezéstudomány) meghatározó forrása, addig a német és holland tervezés az európai térbeli tervezési koncepció kialakulásának - és a leginkább terjedő ún. integrált átfogó tervezési modell -elsődleges ihletője, addig a területi kohézió és a Kelet-Közép-Európában leginkább teret nyerő regionális gazdasági tervezési modell legfőbb forrásának a francia *Aménagement du territoire* -t tekinthetjük.

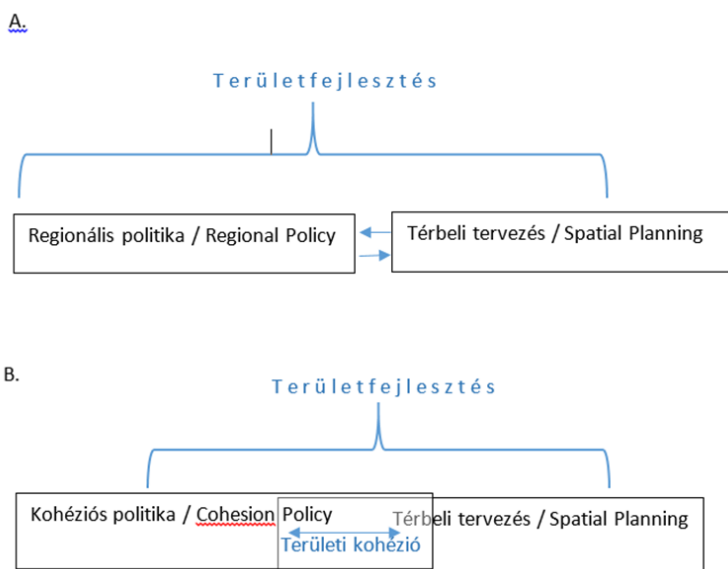
Az európai integrációhoz köthető, karakteresen „euroangol” *spatial planning*, azaz térbeli tervezés fogalmának a vonatkozó széleskörű európai szakirodalomban kettős jelentését azonosítottam. Ez egyrészt a különböző kapcsolódó tevékenységek közös halmazát jelentő semleges ernyőfogalom, amely a különböző területi szinteken, különböző eszközkészletre, és különböző szemléletben zajló tevékenységeket egyaránt lefedi. Másrészt szűkebb értelemben a kilencvenes évektől kifejlődő, jelentős részben az európai integráció által dominált, posztmodern megközelítésű új tervezési szemléletnek és stílusnak a jelölésére használják, amelynek fő jellemzője a stratégiai jelleg, a térbeli és társadalmi gazdasági tervezés összekapcsolása, az ágazati politikák összehangolása a koordináció és kooperáció.

Míg a térbeli tervezés egyértelműen elkülönül a régiók közötti különbségekre és a beruházási forrásokra fókuszáló (ám térbeli tervezést szükségszerűen nem jelentő) **regionális politikától** ill. a regionális fejlesztéstől, addig a politikák és a szereplők térbeli koordinációját rugalmasan biztosító stratégia orientált irányítási formáját jelentő **területi governance** a feltárt definíciók alapján nagyon szoros

³ Commission of the European Communities (1997): The EU Compendium of Spatial Planning Systems and Policies. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

kapcsolatot és bizonyos átfedést mutat az új paradigma szerint értelmezett térbeli tervezéssel.

Az európai térbeli tervezés új koncepcióját is jelentő **területi kohézió** politikája tehát a területi szempontok határozottabb érvényesítését jelenti az ágazatok fejlesztéseiben; átfogó és integrált (térbeli) tervezést és a hátrányos földrajzi adottságok figyelembevételét, mindenekelőtt pedig a városokban és egyéb terekben rejlő potenciálok kiaknázását a gazdasági-társadalmi - elsősorban európai uniós - célok eléréséhez. A területi kohézióval kibővített kohéziós politikában (mint a regionális politika új változata) markánsabban jelenik meg – bár az Unió közös stratégiai céljainak megvalósításához alárendelten - a térbeliség szempontrendszer. A térbeli tervezés új paradigmájának térnyerése és a regionális politika leírt átalakulása (kohéziós politikává) a két terület szorosabb összekapcsolódásához vezet. (1. ábra)

1. ábra: A európai térbeli tervezés és regionális politika ill. kohéziós politika fogalmak és a magyar területfejlesztés fogalom kapcsolata a területi kohézió céljának megjelenése előtt (A) és után (B)

Forrás: Saját szerkesztés

Dolgozatom értelemezésében Radaelli (2004)⁴ definíciója szerint az **európaizálódás** olyan formális és informális szabályok, eljárások, politikai paradigmák, stílusok és dolgok elvégzési módjainak intézményesülését, valamint közös meggyőződéseket és normákat foglal magába, melyek elsőként az EU

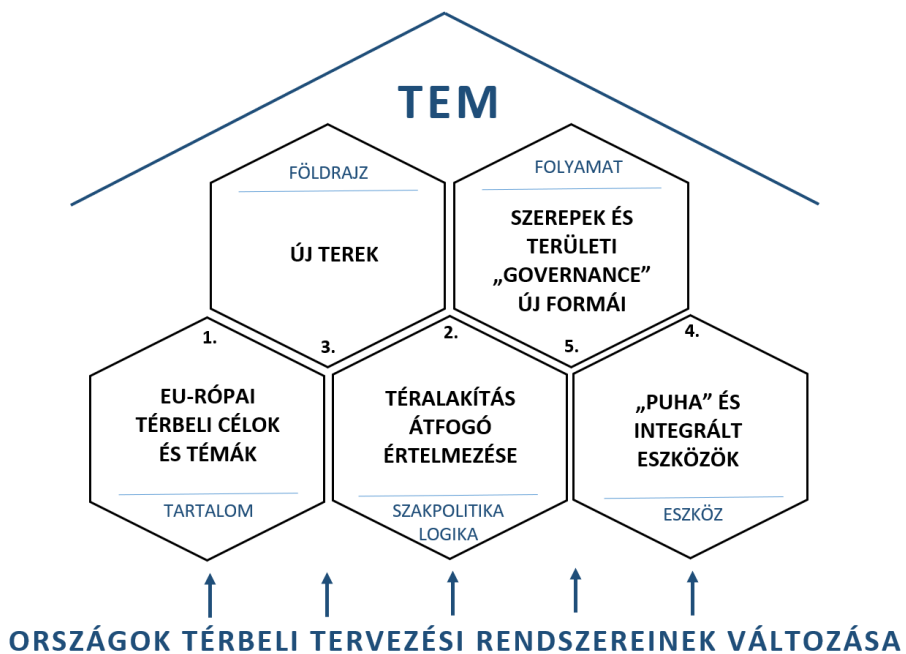
⁴ Radaelli, C. M. (2004) Europeanization: Solution or problem? In: *European Integration Online Papers*, 8(16), pp. 1 – 23.

politikai folyamataiban kerültek definiálásra és konszolidálásra majd beépültek a hazai diskurzusok, politikai struktúrák és közpolitikák logikájába.

A térbeli tervezési gyakorlatainak európaizálódásával kapcsolatos szakirodalomfeltárás eredményeiből két lényegi karakteres változást fontos kiemelni: A pozitivista és strukturalista felfogásokkal szemben előtérbe került a **posztmodern szemlélet**, ami a tér értelmezésében és a tervezés lényegi jellemzőit és szerepét illetően is olyan jelentős változásokhoz vezet, mint a viszonylagos (relációs) terek felértékelődése, a diskurzus és kommunikáció szerepének felértékelődése (vö. kollaboratív tervezés, kommunikatív tervezés) a különböző párhuzamos álláspontok és igazságok elismerése, stb. Szoros összefüggésben a globális kihívásokkal és versenyképesség orientált (neoliberális) politikai paradigmával, a kormányzással (government) szemben teret nyer az állam, a piaci szereplők és a civil társadalom összjátékát kifejező irányítási forma, a **governance**, amelyben az állami szervek közötti horizontális és vertikális kooperáció és a nem kormányzati szereplőkel való partnerség egyaránt egyre gyakoribbá válik. A térbeli tervezés új paradigmája már a governance modellhez kapcsolódik, így ennek nyomán a legtöbb európai országban a térbeli tervezést többé már nem tekintik egy szigorú hierarchiák és explicit felelősségi körök mentén kormányzott állami funkciónak, hanem funkciójában, eszközeiben és mindenekelőtt szereplői körében lényegesen átalakul és kibővül.

3.2.A Térbeli Tervezés „Európai” Modellje (TEM)

A térbeli tervezés európaizálódásával foglalkozó bőséges szakirodalom és az európai szintű térbeli tervezési stratégiák nemzeti szintű tervezési rendszerekre értelmezhető üzeneteinek elemzése alapján a Területi Tervezés „Európai”⁵ Modelljének (TEM) elméleti keretébe foglaltam az Európai Unió által indukált, vagy ösztönzött változási irányokat. A modellben a változási irányok öt dimenziót alkotnak, melyeket egyenként 4-5 állapot (európaizáltság) és 4-7 változási (európaizálódási dinamika) indikátorral vizsgáltam (2. ábra).

2. ábra: A Térbeli Tervezés Európai modellje (TEM)

Forrás: Saját szerkesztés

(1.) Az európai hatások legfelső rétegét, gyakran először jelentkező következményként az jelenti, hogy az **európai célok és témakörök megjelennek** az országos, regionális és helyi térbeli ill. integrált tervekben. Ez egyaránt jelenti a területi stratégiákban megfogalmazódó területi-térbeli célok adaptálását és az európai unió által napirenden tartott, vagy akár explicit módon is artikulált általános prioritások és témakörök megjelenését is.

⁵ Az „Európai” szóformát Faluditól (2011) átvéve dolgozatomban az európai jelentésnek az Európai Unióra szűkített jelentésének kifejezésére alkalmazom.

A vizsgálat alapján az európai területi prioritások és témakörök tartalmi átvételében összességében viszonylag kiegyenlített képet kapunk az országok tervezési rendszerekről. A régebbi tagországokban ezek a témák – melyeknek létrejöttét közülük sokan aktívan alakítottak – hagyományosan jelen vannak ill. szervesen alakulnak, míg az új tagországok közül sokan aktívak voltak a témakörök tartalmi adaptálásában. Elsősorban Dél-Európa országai, ill. a sok szempontból elkülönülő Belgium az, amelyek kevésbe vették át az európai célokat. Nagy-Britannia is relatíve hátrébb van ebben a sorban, ami arra vezethető vissza, hogy mint fejlett tervezési kultúrájú országban saját diskurzusai és témái is jelentősek a tervezésnek.

(2.) A nemzeti tervezési rendszerekben gyakran egy-egy eszközcsoportra, tervezési formára vagy területi szintre irányuló egy (vagy több, de egymástól elkülönülő) tervezési politika jelenléte helyett (ill. annak átalakulásával) egy **átfogóbb téralakítási politikai keretrendszer jelenik meg**, amely a területi és várostervezés hagyományosan is különböző eszközű és szemléletű formáit (pl., területrendezés, fejlesztés), szintjeit (települési-területi, stb.) és az ehhez az értelmezéshez kötődően megjelenő új formáit (pl. ágazatok koordinálása, szereplők kooperációja) egyaránt magába foglalja és kiemelt funkcióvá válik a térbeli fejlődést alakító különböző szektorok koordinációja, erősödik az országos szint szerepe.

Az eredmények alapján a térbeli tervezés fejlesztés átfogó értelmezésének szintje az észak-nyugat-európai országokban, kifejlődési dinamikája pedig főként a kelet-közép-európai régióban volt magas az elmúlt 15 évben. Ez a tervezésértelmezés részben az észak-nyugati tervezési kultúrkörben gyakori szemléletet közvetíti. Ez az átfogó tervezési politika logika azonban nem szükségszerűen az Európai Unióhoz kapcsolódik, hiszen Svájc is a legmagasabb értékeket kapta e tekintetben. A térbeli tervezési értelmezés megjelenésének dinamikája alapján az újonnan csatlakozó keleti EU tagországok voltak a leginkább aktívak, de még a csupán tagságra készülő Szerbia is viszonylag aktív volt.

(3.) A tervezés tárgyaként és kereteként a téralakítás **új terei jelennek meg**, melyek gyakran a formális irányítási és adminisztratív területek határain átívelnek, akár azoktól teljesen függetlenek, sokszor puha és képlékeny határokkal és szereplői körrel definiáltak, vagy akár relatív (relacionális) térként fogalmazódnak meg. Ugyanakkor formalizáltabb új terek is létrehozásra kerülhetnek, pl. az Unió politikáinak hatásával összefüggésben a fejlesztés-tervezés új szintjei jelenhetnek meg egyes országokban.

A felmérés alapján a különböző funkcionális terek leggyakrabban megjelenő új formája a városregió. A különböző határon átnyúló együttműködések

stratégiáinak tervezésében minden ország valamilyen formában részt vesz, de ennek szerveződése a tagországok tervezési rendszerében mérsékelt maradt. A tervezés-fejlesztés új, jellemzően magasabb területi szintjének megjelenése a kelet-közép-európai országokban az EU regionális (kohéziós) politikájának ösztönzéséhez vagy akár ettől függetlenül, de jellemzően az európaizálódáshoz kötődően jelenik meg. Több országban tapasztalható, hogy az európaizálódáshoz kapcsolódóan új területi szintek ill. funkcionális terek a kilencvenes évek végén, kétezres évek legelején már jöttek létre, majd a vizsgált időszakra ezek egy része megszűnt. A határon átívelő tervezés tartósabb, intézményesültebb formáját jelentő európai területi együttműködési csoportosulások (EGTC) országonként nagyon eltérő intenzitású létrehozásában különböző, az európaizálódástól független motivációk is meghúzódnak. A legtöbb EGTC Magyarország és Franciaország határain működik.

(4.) Megváltoznak, kibővülnek a térbeli tervezés alkalmazott eszközei. Általánosságban a korábbi szabály alapú kemény eszközök (mint területhasználat- és építésszabályozás) helyett előtérbe kerülnek a különböző puha eszközök (stratégiák, víziók, partnerségek) és az integrált jellegű eszközök.

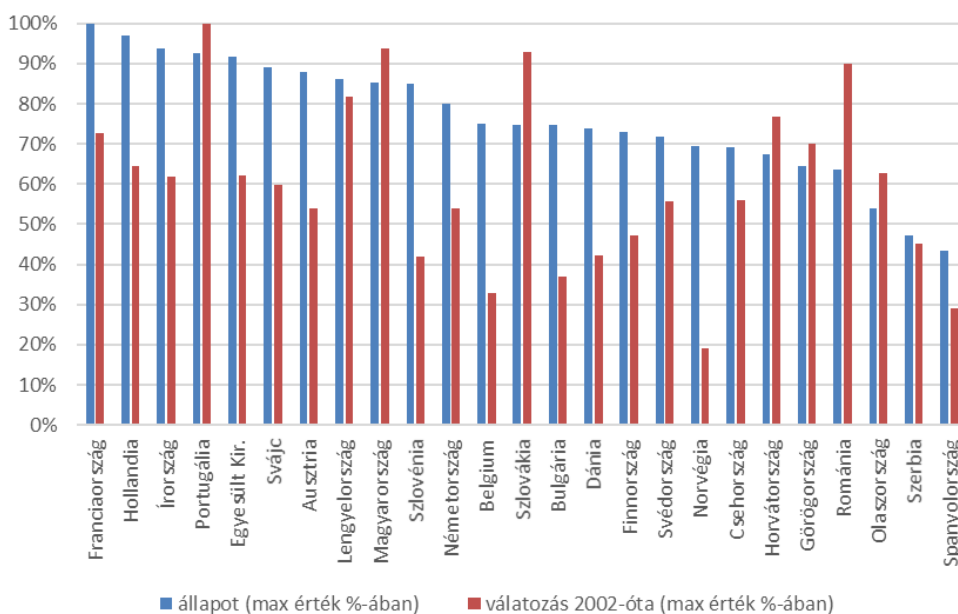
Az elemzés igazolta, hogy a tervezési eszközök terén valóban jelentős változások zajlanak az európai országokban, bár ezek nem mind egy irányba tartanak, hiszen négy országban is a TEM-mel ellentétesen, éppen a kemény eszközök felértékelődése tapasztalható és két további uniós tag esetében is közel hasonló a modellbe illeszkedő és azzal ellentétes változások aránya. Összességében azonban igaz, hogy a puha eszközök kerülnek előtérbe, az ágazati politikákat összefogó integrált eszközök megjelenése pedig lényegében minden esetben jelen van. Az eddigi a tervdokumentum-készítési fókuszról elmozdulva az eszköztár számottevően kibővült.

(5) A tervezési folyamat alapvető jellege alakul át azzal, hogy a szakértői tervkészítésről áthelyeződik a hangsúly a térbeli koordinációra, a kooperációra és ebben a tervezés szereplőinek köre jelentősen kibővül. A tervezés új területi kormányzási (governance) formákban jelenik meg, ill. az új logikájú tervezés ilyen formák létrehozását eredményezi.

A vizsgálat igazolta, hogy a governance megközelítés szellemében a tervezési folyamat módjának átrendeződése egyértelműen kitapintható változás egész Európában, melyben a koordináció, a kooperáció, a jövőre nézve pedig egyre inkább a kölcsönös tanulás folyamata értékelődik fel, miközben a tervezői (saját) kreatív vagy tudományos tevékenység szerepet veszít, és a tervalkotás, mint jogszabályi kötelezettség jelentősége kevésbé lesz fontos, inkább a társadalmi-gazdasági kihívások integrált kezelésének a módszere válik fontossá.

A tervezéshez kapcsolódóan az új területi governance formák (pl. többszintű kormányzás, határon átnyúló és városregiós governance, horizontális kooperáció) is erősödtek, azonban jól látható, hogy ennek lehetőségei sok országban gyakran már korlátokba is ütköznek, összefüggésben azzal, hogy a politikailag megválasztott (helyi-regionális-országos) kormányzat olykor nem (ill. mégsem) enged át kompetenciáiból a modellhez társított logika szerint hatékonyabb, de kevésbé legitim struktúrák felé, sőt jó pár országban ezekből a formákból visszarendeződés példái is tapasztalhatók (pl. Hollandia, Nagy-Britannia, Magyarország esetében).

A TEM dimenzióinak összesített állapot és dinamika érvényesülését a 3. ábra mutatja.

3. ábra: A térbeli tervezés európaizáltságának és európaizálódásának összesített értékelése (TEM 1,2,4,5 dimenziók alapján)

Forrás: Saját szerkesztés (kulcsszakértői felmérés és dokumentumelemzés, 2017)

3.3. Az EU kohéziós politikai támogatásainak hatása a térbeli tervezés európaizálódására

A kohéziós (regionális) politika keretében a tagországok számára a 2000 és 2020 közötti időszakban nyújtott források felhasználását operatív programok azonosításával elemeztem abból a szempontból, hogy a végrehajtásuk mennyiben területi jellegű.

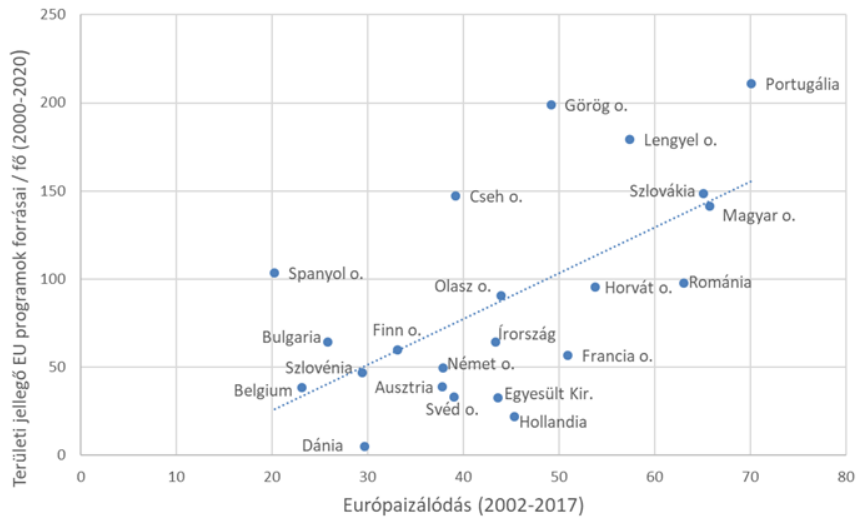
A vizsgálat alapján az a trend körvonalazódik, hogy a regionális operatív programok (azaz egy-egy adminisztratív értelemben is intézményesült régióra szabott ill. telepített programok) súlya e három időszakban fokozatosan csökkent és az elsődlegesen ágazatinak tekinthető programok súlya jelentősen nőtt, míg a több régióra kiterjedő területfejlesztési és/vagy városfejlesztési tartalmú, jellemzően nemzeti hatáskörben megvalósuló programok aránya is számottevően növekszik. Ugyanakkor az európai térbeli tervezési modell szempontjából kiemelkedő az európai területi együttműködés (ETE) kohéziós politikai célkitűzésre allokált források arányának folyamatos növelése is. A 2014-től kezdődő ciklusban a területi kohéziós célkitűzés aktívan hatja át a kohéziós politikát, ami érzékelhető pl. abban, hogy a funkcionális beavatkozási terek előtérbe kerülnek, új integrált terület alapú fejlesztési eszközök kerültek bevezetésre és a tagországi forrásallokációkban az integrált városfejlesztésre allokálható források kötelező minimuma került meghatározásra.

Míg a teljes EU támogatás egy főre jutó értéke mérsékelt pozitív összefüggést mutat az európaizálódással, erős összefüggést a TEM 2. dimenzióval, vagyis a téralakítás átfogó értelmezésének bevezetésével jelez. Szoros összefüggés (0,6-0,7 közötti korreláció) a területi jellegű operatív programok keretében felhasznált források népességre és GDP-re vetített arányának értéke és az európaizálódási dinamika között van (4. ábra). Meglepő módon az európaizálódás negatív korrelációt mutat a fejlesztéspolitikai forrásfelhasználás decentralizáltságával (regionális operatív programok aránya) is, ugyanakkor pozitívan korrelál a 2014-2020-as időszakban fenntartható városfejlesztésre szánt forrásokkal.

A térbeli tervezés európaizálódása a legerősebb a mediterrán régióból a tervezés tekintetében teljesen kiváló Portugáliában volt, ami egy főre jutóan legtöbb kohéziós politikai támogatáshoz jutott a vizsgált három periódus teljes időszakában és a területi jellegű forrásfelhasználásban is élen járt.

A TEM dimenziói közül a területi jellegű EU támogatások szerepe leginkább a tervezési folyamat és a területi governance új formáinak exportjában meghatározó.

A fejlettebb, régi tagok átlagon felüli arányban költik (amúgy csekélyebb mértékű) EU forrásaikat területi jellegű (ERFA alapú) operatív programokra (Dánia ebben erős kivétel), miközben a 2014-20-as periódus új, integrált területi programozási eszközeiben új tagországok (főként Lengyelország, Csehország) lettek leginkább aktívak.

4. ábra: Az területi jellegű operatív programok forrásainak és a térbeli tervezés 2012 és 2017 közötti európaizálódásának összefüggése
 Forrás: Saját szerkesztés (2017)

4. KÖVETKEZTETÉSEK A KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK ALAPJÁN

A kutatás következtetéseit az öt kutatási kérdés mentén foglalom össze a hipotézisek értékelésére is kitérve.

1. Az európai szinten létrejött térbeli tervezési stratégiák és a kapcsolódó európai uniós folyamatok a tagországok tervezési rendszereinek milyen irányú változásait ösztönzik?

Az eredmények alapján az mondható el, hogy az európai szintű térbeli tervezés stratégiáinak, területi együttműködési kooperációinak, az intézményrendszerben megvalósuló területi koordinációs mechanizmusainak, az ezt támogató EU finanszírozott kutatásoknak és a témakörhöz kapcsolódó diskurzusoknak - legújabban a politikai céllá is vált területi kohézió eszméje köré rendeződve - egymással összecsengő üzenete van arra vonatkozóan, hogy az egyébként nem uniós hatáskörbe tartozó tagországi térbeli tervezés milyen jelleg legyen. Ezeket az üzeneteket és irányokat foglalta keretbe a Tervezési Európai Modellje. Az üzenetek nemcsak a területi tervezés, várostervezési vagy a regionális fejlesztési politikákra vonatkoznak, hanem az állam téralakító lehetőségeinek szélesebb körére, mindenekelőtt az ágazati politikák területi szerepének felértékelődésére. Az ezekkel kapcsolatos európaizálódási gondolatok olyan mértékben épültek be a diskurzusokba és korunkban már olyan mértékű szakmai és politikai közmegegyezés övezi őket, hogy ezt valódi tervezési **paradigmának** kell tekintenünk az Európai Unióban.

A H1. hipotézis tehát beigazolódott a TEM modelljének felállításával.

Fontos külön kiemelni, hogy a governance szemléletben a gyakran puha terekhez kötődő partnerségek révén a nem kormányzati szereplők bevonására, a szintek közötti együttműködésekre – vertikális és horizontális koordinációra – kerül a hangsúly, de ez nem jár együtt a decentralizáció – uniós szakpolitikákban részben feladottnak tűnő – prioritásával, sőt a térbeli tervezés kifejezetten a központi állam - mint az ágazati politikák gazdája – szintjének erősödését jelenti a területi folyamatok alakításában.

A kialakított európai modellben megjelenő változási irányokkal (pl. a governance, integrált stratégiák) kapcsolatban fontos látnunk, hogy azok sok esetben nem európai uniós „találmányok”, hanem a globalizáció kihívásaira, a versenyképesség növelés elvárására adott általánosabban preferált válaszok, amelyeket az új gazdasági kormányzás is motivál. Ilyen értelemben az európai térbeli tervezési paradigma (is) a globalizációs logikát közvetíti az országok felé. Az Európai tervezési modell kapcsán ki kell emelnünk, hogy az nem tisztán top-

down jelenség. Az európai tervezési modellt konstruáló európai térbeli tervezés ugyanis az államok önkéntes kooperációját (is) jelenti, ezért ennek tartalmára a tagországok maguk is – persze meglehetősen eltérő mértékben, elsősorban az erősebbek és/vagy e téren aktívabbak érvényesülésével – hatnak, és így az országokban már megindult változási dinamikáikat is visszatükrözik.

2. A tagországok tervezési rendszereinek átalakulási folyamataiban tetten érhető-e ez az európai uniós hatás, e modell mely elemei érvényesülnek a gyakorlatban?

Az országok tervezési rendszerére irányuló empirikus elemzés igazolta, hogy az európai országok térbeli dimenziójú tervezési gyakorlataiban az elmúlt másfél évtizedben jelentős mértékű változások zajlottak, amelyek gyakran a tervezési rendszer logikáját, funkcióját, hatókörét és szakpolitikai helyét is érintő átalakuláshoz vezetnek. A változások legfontosabb nemzetközi irányjelzőjének látszik az európaizálódás. Ez azonban nem vezet a tervezési gyakorlatok európai egységesüléséhez. A TEM-mel megragadható transzformáció ugyanis inkább csak az egyes országok térbeli tervezési gyakorlatainak kompatibilitásához vezet, de nem eredményezi azok egységesülését, ugyanis a hasonló európai hatásokra az országra jellemző kulturális, politikai-berendezkedési és földrajzi összefüggésekbe mélyen beágyazott, történetileg determinált nemzeti tervezési rendszerek különbözőképpen reagálnak.

E hatások közül az Európai Unió stratégiáiban preferált témák és célok tartalmi megjelenése (TEM 1. dimenzió) érvényesül a leginkább kiegyenlített módon az országok között. A tervezési lényegi logikái (Ld. TEM 2. dimenzió) ugyan nem egységesülnek, de pl. az ágazatok szerepe a tudatos téralakításban – hatásai és területi koordinálásuk révén – egy kivétellel minden országban erősödik, míg az új típusú, kevésbé formalizált új tervezési formák erősödése is öt ország kivételével mindegyikben jelen van.

Kiinduló hipotézisem kapcsán tehát elmondható, hogy Európában általában egyértelmű a hagyományos, szabályozás alapú tervezési tevékenységek leértékelődése, ami megjelenik a területhasználat szabályozás és általában tervezési rendszer szabályozottságának erodálódásában, és abban, hogy miközben a városi és regionális tervezés jelentősége a legtöbb helyen veszít társadalmi szerepéből, az egyéb formák felértékelődnek. Ugyanakkor vannak jelek, melyek azt mutatják, hogy az európaizálódási trendekben bizonyos törések is jelentkeznek, melyek a folyamat dinamikájának lassulását, akár irányváltását is eredményezhetik.

A H2 hipotézis igazolódott, hiszen leggyakrabban az európai tervezési modellbe illeszkedő új tervezési formák értékelődnek fel.

A térbeli tervezési politika, mint önálló szakpolitikai ágazat az egyéb, elsősorban a gazdasági politikák felértékelődése mellett nem tud „versenyképes ágazat” maradni, még az olyan országokban is csökken kormányzati súlya, mint pl. Nagy Britannia, Franciaország vagy Hollandia, ahol hagyományosan erős ez a terület. Ugyanakkor a térbeliség, és kiemelten a városok felértékelődnek, mint a társadalmi politikák elérésének nélkülözhetetlen dimenziói és ebben az új modell szerinti tervezés (tervezés-governance) kiemelt szerepet kap. A térbeli tervezés-fejlesztés és annak részeként a városfejlesztés így elsősorban nem saját célrendszerrel rendelkező önálló politika, hanem más szakpolitikák megvalósítását - elsősorban sajátos integrált beavatkozási és összehangoló koordinációs képességével - biztosító eszköz. Ez az Európai Unió közösségi politikáiban is a térbeli (területi kohéziós és városi) politika modellje. A városok és régiók szerepe és a többszintű kormányzás nem a legitim politikai hatalom világos megosztására irányul, hanem a gyakran globális társadalmi kihívások és ágazati vagy funkcionális célok projektjeinek megvalósítása szerint szerveződik.

3. Az országok és típusaik között milyen különbségek figyelhetők meg az európaizálódásban?

Az országok között a TEM modell érvényesülésében jelentkező különbségek leginkább a vizsgálat egyik elemzési dimenziójaként bevezetett kultúr-regionális⁶ dimenzióban volt tetten érhető (ld. 3. ábra). Az észak-nyugat- európai országok tervezése a legeurópaizáltabb, míg európaizálódási dinamikájuk mérsékelt volt az elmúlt 15 évben. A dél-európai országok európaizáltsága Portugália kivételével csekély és ennek dinamikája, bár kissé erősebb de nem kiemelkedő. A kelet-közép- európai EU tagok esetében érzékelhető leginkább az Európai Unió hatása a térbeli tervezés legintenzívebb európaizálódásában, olyannyira, hogy ezek európaizáltsága 2017-re megelőzte a régebben tag mediterrán régiót. A szocialista bázisú tervgazdálkodás rendszereit a kilencvenes évek elejére leépítő országok, jellemzően kettős formában építették újjá (fel) tervezési gyakorlataikat. A szabályozás alapú, gyakran technikai megközelítésű terület- és településrendezés és a stratégiaibb szemléletű, erőforrás és beruházás orientált fejlesztési tervezés

⁶ A tervezési kultúrával foglalkozó szakirodalmak alapján a déli vagy mediterrán régió, a keleti EU vagy kelet-közép-európai régió, és az északi és nyugat-európai országok csoportjának összevonásával az észak-nyugat-európai régió került meghatározásra az elemzési egyik dimenziójaként. A Balti országok, Ciprus, Málta és Luxemburg esetében a felmérés során nem állt rendelkezésre elegendő információ az országokéinti értékeléshez.

gyakran szintenként is párhuzamosan jelen lévő kettősségével. A volt szocialista EU tagokat részben a kohéziós politika eszközrendszere, részben pedig egy általános tanulási attitűd ösztökélte a nyugat-európai minták láthatón gyors átvételére.

Ugyanakkor az észak-európai országok egy olyan viszonylag egységes csoportot alkotnak, amely csak mérsékeltén európaizálódott és európaizálódása is mérsékelt ütemű, amiben az látható, hogy ezeknek az országoknak a tervezési rendszer fejlődési iránya nem szükségszerűen a nyugat-európai mintákat követi. Ez azért meglepő, mert tervezési rendszerük az átfogó-integrált hagyomány modell csoportba tartozik, mely a TEM modellhez leginkább közel álló rendszer.

Annak szerepe tehát, hogy milyen régóta tag egy ország másodlagosnak látszik a tervezési kultúra regionális dimenziójához képest. Ezt jelzi az, hogy a TEM több dimenziójában a nemrég csatlakozott Horvátország, sőt a tagságra még csak készülő Szerbia is jelentős dinamikát mutat, míg a nem EU tag Svájc is nagyon erősen európaizált. A térbeli tervezés értelmezés megjelenésének dinamikája számottevő negatív korrelációt mutat a tagsági évek számával.

A H3 hipotézis döntően nem igazolódott, ugyanis az európai tervezési modell nem szükségszerűen a régebbi tagországok esetében érvényesül jobban.

A térbeli tervezés-fejlesztés átfogó értelmezésének (TEM 2. dimenzió) jelentésében különösen meghatározó a három európai kultúr-régió megoszlása. Ennek szintje az észak-nyugat-európai országokban, dinamikája pedig főként a keleti régióban magas. Ez a tervezésértelmezés jelentős részben az észak-nyugat-európai tervezési kultúrkör hagyományos, vagy legalábbis ezen országokban hamar kikristályosodó modelljét közvetíti – akik az ESDP meghatározó alakítói voltak. Ez azonban nem szükségszerűen az Európai Unióhoz kapcsolódik, hiszen Svájc is a legmagasabb értékeket kapta az európaizáltság tekintetében. Fontos kultúr-regionális különbség a gyakorlati tervezésben dolgozó (tervező) szakemberek szakmai háttere is: az északnyugati modellben az önálló tervezési végzettség mellett a geográfusok, környezettudományi szakemberek jelenléte meghatározó, de a többi társadalomtudományi terület is magasabb arányban van jelen, mint máshol. A déli régióban legerősebb az építészet és egyéb műszaki területek jelenléte, míg az üzleti végzettségük szinte hiányoznak e szakterületről. A keleti kultúr-régió országaiban (Kelet-Közép-Európában) is a legerősebb az építészet, de összefüggésben az európaizálódási felzárkózással itt is megerősödött geográfus végzettséggel a tervezésbe bekapcsolódók aránya, és a közgazdasági végzettség szerepe is itt lett legmagasabb, míg e régió sajátjaként relatíve magas arányban jelenik meg a tájépítész képzettség is.

A **tervezési eszközök** (TEM 4. dimenzió) átalakulása ugyanakkor nem köthető ilyen módon az országtípusokhoz. Annyi azonban itt is elmondható, hogy az EU források által dominált fejlesztéspolitikájú keleti EU tagoknál egy viszonylag gyors „felzárkózásként” a csatlakozással párhuzamosan megjelent és dominánssá vált a stratégiai tervezés a közszférában, de a „puha” tervezési eszközök kontextusukban csak korlátozottan működnek, inkább az operatív szinteken is zajló fejlesztési tervezés, a forrás programozás bontakozott ki erőteljesen, amely valójában nagyon is kemény, hiszen szerződések, szabályok és újabban egyre erősebb teljesítmény és tematikai kontroll is nehezedik rá az EU irányából.

Az **európai prioritások és témakörök** tartalmi alkalmazásában két eltérő logika érvényesül: egyrészt azok az országok járnak „élen”, amelyek domináns szerepet játszanak e tematikák meghatározásában, az európai stratégiai diskurzus alakításában, (Franciaország, Németország, Hollandia, de akár Ausztria) másrészt pedig a kohéziós országok közül kifejezetten azok, amelyek magas egy főre jutó uniós támogatást kapnak a strukturális alapokból. Az előbbi csoport a diskurzusvezérlő, az utóbbi pedig egy eminens „jó tanuló”, adaptáló csoportként viselkedik. A keleti régió országaiban a témákat, célokat illetően erősen adaptívak a tervek, bár a retorika és a valóság között nagyobb a rés. Ugyanakkor ez az adaptációs attitűd várhatóan érezhetően lelassul.

Az **országok egyéb jellemzői** úgy tűnik kevésbé befolyásolják az európaizálódást. Nem mutatható ki összefüggés a fejlesztéspolitika decentralizáltságának mértékével, az alkotmányos berendezkedéssel (szövetségi vs. unitárius jellegével). Az, hogy a jobban regionalizált országokban nem erősebb ez a fajta európaizáltság abból a szempontból érthető, hogy az európai térbeli tervezés koncepciója nem a decentralizációról szól. Sőt az is látszik, hogy az átfogó tervezés értelmezés dinamikája (a TEM 2. dimenzió) éppen a kevéssé decentralizált fejlesztéspolitikájú országokban erőteljesebb. Az európaizáltságnak sem a szintje sem dinamikája érdemi összefüggést nem mutat az egyes országok urbanizáltságával.

4. A térbeli tervezés európaizálódásában milyen szerepe van az Európai Unió elsődleges beruházási politikáját jelentő kohéziós politikának?

Az európai uniós források szerepe a tervezés európai modelljének átvételében, vagyis az európaizálódásban vitathatatlanul jelen van, kifejezetten erős hatása a területi jelleggel felhasznált uniós forrásoknak van. A tervezési minták adaptációja az Unióban alapvetően csak opcionális, azonban a strukturális és kohéziós alapok által finanszírozott programokban annak számos eleme (integrált stratégiák, partnerség, monitoring, európai célok követése, stb.) elvárásként jelentkezik.

A H4. hipotézis tehát nagyobb részt igazolódott, hiszen a térbeli tervezés európai modelljének átvételét az EU kohéziós politikai fejlesztési forrásai motiválják, bár ebben elsősorban a területi jellegű forrásfelhasználásnak van jelentős szerepe.

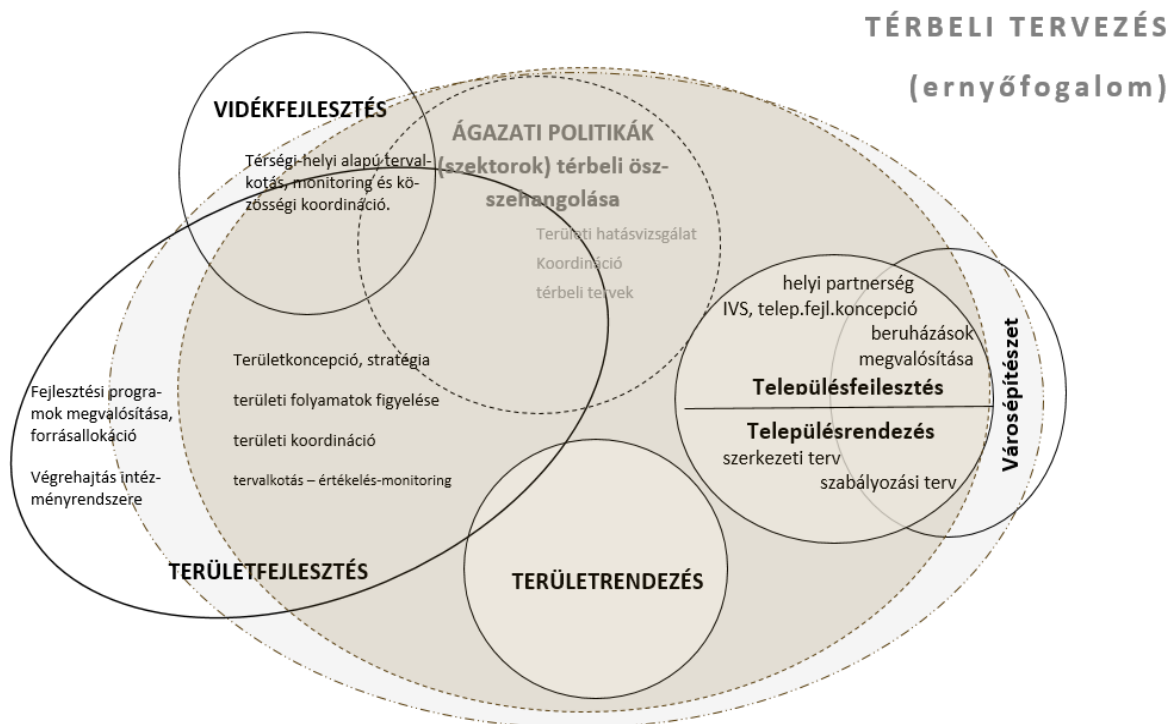
Az Unió fejlesztési politikája láthatóan távolodik a régióktól és a területi kohézió jegyében előtérbe helyezi a térbeliséget – pl. a területi integráció, a hálózatok, a várostérségek, a funkcionális és rugalmas terek (*flexible geography*) ösztönzésével és az operatív programok területi dimenzióinak kötelezővé tételével - szorosan illeszkedve az európai térbeli tervezés koncepciójához. A kohéziós politikában tehát a területiséggel (regionalitással) szemben a térbeliség értékelődik fel. A térbeli tervezés társadalmi megítélésének, sikerességének változása is összefüggésben áll a területi jellegű források egy főre és GDP-re jutó értékeivel (felértékeli a fejlesztésorientált tervezést, ami ellensúlyozza a leértékelődő fizikai tervezést), ami jelzi, hogy a kohéziós politika megtermékenyítőleg hat a térbeli tervezésre, legalábbis annak bizonyos formáihoz jelentős „megrendelést” ad, elsősorban a kohéziós országokban. Ugyanakkor ez a kibővült gyakorlat gyakran nem a hagyományos területi- és várostervezés rendszerét alakítja át, hanem párhuzamos gyakorlatok kialakításához vezet, ami olykor szakmailag is egészen más bázisra építkezik.

5. Milyen kapcsolatban áll a magyar tervezési gyakorlat fogalmkészlete a térbeli tervezés európai fogalmi koncepciójával?

A térbeli tervezés európai értelmezésének megfelelő fogalom nincs jelen a magyar gyakorlatban, a szakirodalomban is inkább csak közvetett hivatkozások formájában jelenik meg. A térbeli tervezés átfogó ernyőfogalmi értelmezésébe tartozó tevékenységek egyes elemei (pl. település-/várostervezés, területfejlesztési tervezés, területrendezés, vidékfejlesztés bizonyos területei, területi programozás, területi monitoring, közlekedési hálózatok tervezése) a hazai gyakorlatban egymástól meglehetősen elkülönülten vannak jelen (külön

szabályozási, szakpolitikai pozícióban, és sok esetben eltérő szakmai megközelítések által dominálva), más elemei pedig még nem, vagy csak mérsékelten jöttek létre, mint pl. az ágazati politikák térbeli koordinációja. Ennek ellenére e tevékenységek beilleszthetők a térbeli tervezés ernyőfogalom (ld. 5. ábra) és paradigmafogalom szerinti értelmezésébe is.

A H5. hipotézis igazolódott, hiszen bár Magyarországon a térbeli dimenziójú tervezési tevékenységek köre valóban erősen széttagolt, de a résztvékenységek összekapcsolhatók a térbeli tervezés európai koncepciójával.

5. ábra: A térbeli tervezés (spatial planning) mint ernyőfogalom kapcsolata a magyar gyakorlat kifejezéseivel
Forrás: Saját szerkesztés

A hazai vonatkozások kapcsán kiemelendő, hogy Magyarország, főként a 2011-es soros EU-elnökségéhez kapcsolódóan szerepet vállalt az európai térbeli tervezési koncepció alakításában, ehhez kapcsolódóan pedig egyes eljárások szakpolitikai eszközök innovatív bevezetésében is élenjáró volt (integrált városfejlesztési stratégiák, területi kohéziót érvényesítő fejlesztéspolitikai eljárások, területi monitoring, stb.), 2014-ben elfogadott középtávú stratégiai fejlesztési koncepciója pedig az európai térbeli tervezés paradigmáját markánsan megjelenítő dokumentum. A hazai tervezés átalakulásának bizonyos részei illeszkednek az európaizálódási modellbe (pl. szabályozási tervezés háttérbe szorulása, nemzeti szint felértékelődése), mások azzal ellentétesek (pl. területi governance változása, a településtervezés technikai megközelítése).

A dolgozat eredményeként **javaslom bevezetni a térbeli tervezés** átfogó fogalmi koncepcióját a hazai szakpolitikai, szakmai gyakorlatba és tudományos diskurzusba. Ez az átfogó értelmezés keretet kínálhat a térbeli alakítást célzó politikák és gyakorlatok egységesebb kezelésére és megértésére, ezzel hozzájárulva a párhuzamosságok jelenlétének mérsékléséhez, valamint segíthet kapcsolatot alakítani a külföldi gyakorlatokkal is. Alkalmas keret lehet a különböző térbeli dimenziót célzó tervezési-kormányzási tevékenységek fogalmi kakofóniájának oldásához is. Az egységes átfogó fogalom kifejezéséhez a területi tervezés kifejezés használata is egy lehetséges megoldás - amelyet többen a hazai szakirodalomban ilyen vagy hasonló értelemben használnak -, amennyiben a már eddig is használt fogalomnak sikerül ilyen értelmű tartalmát egyértelműen meghatározni és elfogadtatni.

5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A kutatás keretében létrejött a **Térbeli Tervezés Európai Modellje (TEM)**, amely a szakirodalomban leírt európaizálódási dinamikák és az európai szintű térbeli stratégiák (tagországokban zajló tervezések számára értelmezhető) üzenetei alapján meghatározott olyan domináns változási irányok általános rendszere, melyek az egyes országok egymástól lényegesen különböző tervezési rendszereiben is érvényesülhetnek. Új eredmény a modell alapján kialakított vizsgálati **módszertan**, amely a dokumentumelemzés és a primer adatfelvétel eszközeivel - a módszertan jellegéből adódó korlátok között - lehetővé tette az európaizálódás különböző dimenziói érvényesülésének értékelését.

2. A kutatás elsőként vizsgálta országok széles körét lefedő **empirikus elemzéssel az országok térbeli tervezésének** - a TEM alapján mérhető – európaizáltságát ill. európaizálódását, mellyel e dinamikák érvényesülésének mértékére és az egyes országok és országcsoportok között e tekintetben tapasztalható különbségekre vonatkozó megfigyelésen alapuló összehasonlító tudást sikerült létrehozni.

3. Az európai **térbeli tervezés fogalmának összekapcsolása** a hazai tervezési tevékenységek különböző magyar fogalmaival olyan új eredménynek tekinthető, amely segítheti az együttműködéseket és tudástranszfert, a hazai és európai diszciplináris kapcsolódást is.

4. Újszerű a **térbeli tervezés fogalmának** a nemzetközi szakirodalomban megjelenő jelentéstartalmainak **kettős csoportosítás** is. Az átfogó és neutrális ernyőfogalom értelmezés és a tervezés új, jelentős részben az európai integrációs folyamatok által dominált paradigma értelmezés tartalmát határozza meg a dolgozat.

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

Tudományos folyóiratban:

1. PÉTI, M. – SALAMIN, G. (2016): A városfejlesztés új keretei a 2014-20-as fejlesztéspolitikai ciklusban. FALU VÁROS RÉGIÓ (2) pp. 9-15. (2016)
2. SALAMIN, G. (2015): Transforming regional position of Central-Eastern Europe in the economic space of the European Union with special reference to Hungary. HUNGARIAN STUDIES: A JOURNAL OF THE INTERNATIONAL ASSOCIATION FOR HUNGARIAN STUDIES AND BALASSI INSTITUTE 29:(1-2) pp. 73-91. (2015)
3. SALAMIN, G. et al. (2014): Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció és a 2005-ös országos területfejlesztési koncepció érvényesítésének tapasztalatai. FALU VÁROS RÉGIÓ 20:(1) pp. 5-24.
4. ZAUCHA, J. – SALAMIN, G. (2011): The revised Territorial Agenda of the European Union. BALTIC 21 SERIES (2) pp. 16-18. (2011)
5. KOVÁCS, F. – SALAMIN, G. – SÜTŐ, A. (2010): Koordinálatlan városnövekedés, együtt tervezhető térségek: tervezési kérdések térinformatikai válaszok. TERINFORMATIKA febr. 3.: p. online.
6. SÜTŐ, A. – SALAMIN, G. – SZABÓ, P. (2010): Issues of Territoriality and Territorial Cohesion in the Revision of the TSP and the Territorial Agenda – a Sort of Connection between Geography and Regional Policy. FORUM GEOGRAFIC 9:(9) pp. 145-154. (2010)
7. SALAMIN, G. (2007): Mit kezdjünk az ESPON-nal?: konklúziók és üzenetek a hazai gyakorlatnak, különös tekintettel a területi tervezésre. FALU VÁROS RÉGIÓ (4) pp. 70-80. (2007)
8. CSEMEZ, A. – SALAMIN, G. (2006): A táj esélye: vita a tervezésről, a fejlesztésről, a rendezésről. FALU VÁROS RÉGIÓ (3) pp. 2-12.
9. SALAMIN, G. (2006): A területi tervezés funkciójáról és aktuális feladatairól. TERÜLETI STATISZTIKA 9:(4) pp. 366-378. (2006)
10. SALLAI, A. - SALAMIN, G. (2006): Nemzeti szintű területfejlesztési politika: Az első és a második Országos Területfejlesztési Koncepció. FALU VÁROS RÉGIÓ (1) pp. 19-23. (2006)
11. SALAMIN, G. - PÉTI, M. – CZIRA, T. (2005): Paradigmaváltás küszöbén: Az új Országos területfejlesztési koncepció és a területi tervezés. TERÜLETI STATISZTIKA 8:(5) pp. 423-439. (2005)
12. SALAMIN, G. - PÉTI, M. (2005): Az új Országos Területfejlesztési Koncepció. FALU VÁROS RÉGIÓ (3-4) pp. 3-16. (2005)
13. SALAMIN, G. (2004): A gazdasági térszerkezet alakulásának legújabb folyamatai. FALU VÁROS RÉGIÓ (9) pp. 14-24. (2004)

Tudományos könyv, könyvrészlet:

14. SALAMIN, G – LENGYEL, I. - GUTPINTÉR, J. (2016): Regional differences in economic growth in Hungary. In: Dániel Palotai , Barnabás Virág (szerk.) Competitiveness and growth: The road to sustainable economic convergence . 831 p. Budapest: Magyar Nemzeti Bank (MNB), 2016. pp. 321-380. (Book series of the Magyar Nemzeti Bank)
15. DAMSGAARD, O. et al. - [..SALAMIN, G...] (2011): The Territorial State and Perspectives of the European Union, 2011 update: Background document for the Territorial Agenda of the European Union 2020.
16. SALAMIN, G. (2011): Climate Friendly urban structure and land use. In: SALAMIN G. et al. (szerk.) Climate-friendly cities: a handbook on the tasks and possibilities of European cities in relation to climate change . 268 p. Budapest: Ministry of Interior, Hungary; VÁTI, 2011. pp. 55-85.
17. BOTKA, M. - PÉTI, M. - SZILÁGYI GY. - SALAMIN, G., RADVÁNSZKI, Á. (2009): PÉTI, M. (szerk.) Handbook on territorial cohesion: application of territorial approaches in developments supported by the public sector. Budapest: Ministry for National Development and Economy; Váti, 2009. 164 p.

Szerkesztett könyvek:

18. SALAMIN, G. (szerk.) (2016): Az Európai Tervezés Kartája: Barcelona 2013 : Európa városainak, régióinak és térségeinek jövőképe a 21. században. 44 p. Kiadja a Magyar Urbanisztikai Társaság
19. SALAMIN, G. (szerk.) (2015): Cities in action reflecting global economic challenges and technological trends with special reference to the smart city concept [Városi válaszok a globális gazdasági kihívásokra és technológiai trendekre különös tekintettel az intelligens városok modelljére]. Budapest: Hungarian Society for Urban Planning [Magyar Urbanisztikai Társaság], 2015. 151 p.
20. SALAMIN, G. et al. (szerk.) (2011): Climate-friendly cities: a handbook on the tasks and possibilities of European cities in relation to climate change. Budapest: Ministry of Interior, Hungary; VÁTI, 2011. 268 p.
21. RICZ, J. - SALAMIN, G. (szerk.) Kézikönyv az Európai Unió Területi agendájának hazai érvényesítéséhez. Budapest: VÁTI; Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, 2010. 106 p.

Konferencia kiadvány:

22. SALAMIN, G (2017): Uticaj evropskih integracija na domacu politiku urbanistishkog i proctorhog planirana. [The Impact of European Integration on National Urban and Spatial Planning Policies]: slychaj madarske [The Case of Hungary]. In: V Trifiynovic , D Minic , B Draskovic (szerk.) Meduharodni nauchno-struchni skup [International Scientific-Professional Conference]: 13. letna skola urbanizma [13th Summer School of Urbanism]. 258 p. Konferencia helye, ideje: Vršac , Szerbia , 2017.06.01 -2017.06.03. Beograd: Udruzenje Urbanista Srbije, 2017. pp. 2-3.
23. SALAMIN, G. – PÉTI, M. (2015): Geographic Dimension in the Practice of Planning in Relation to Cohesion Policy and Economic Policies. In: Hungarian Geographical Society (szerk.) EUGEO Budapest 2015: congress programme and abstracts . 263 p. Konferencia helye, ideje: Budapest , Magyarország , 2015.08.30 -2015.09.02. Budapest: Hungarian Geographical Society, 2015. p. 131. (ISBN:978-615-80307-0-0)
24. SALAMIN, G. (2014): Strategic Responses to Global Economic Challenges – The Hungarian Spatial Development Concept in the Light of the Territorial Agenda of the European Union 2020. In: Mitchell E (szerk.) Sustainable Recovery? Rebalancing, Growth, and the Space Economy: Conference Proceedings of the Regional Studiesw Association Winter Conference – London . 255 p. Konferencia helye, ideje: London , Egyesült Királyság / Anglia , 2014.11.27 -2014.11.28. Seaford: Regional Studies Association (RSA), 2014. pp. 201-207.
25. SALAMIN, G., Czira Tamás (2011): Spatial Planning and climate change challenges in Hungary. In: Anne Van Renterghem (szerk.) Polycentric regions facing global challenges: A role for strategic spatial planning : Conference proceedings . 216 p. Gent: Departement Ruimte Vlaanderen, 2011. pp. 144-153.
26. PÉTI, M. - SALAMIN, G. (2010): Territorial Content of European Development Documents – Territorial Cohesion as a possible horizontal policy? In: Beauclair A (szerk.) Regional responses and global shifts: actors, institutions and organisations ; annual international conference 2010, Pécs, Hungary 24th - 26th May . 225 p. Konferencia helye, ideje: Pécs , Magyarország , 2010.05.24
27. SALAMIN, G. - SÜTŐ, A. (2010): .Territorial Structures and the Territorial Agenda of the European Union. In: Beauclair A (szerk.) Regional responses and global shifts: actors, institutions and organisations ; annual international conference 2010, Pécs, Hungary 24th - 26th May . 225 p. Konferencia helye, ideje: Pécs , Magyarország , 2010.05.24 - 2010.05.26. Seaford: Regional Studies Association (RSA), 2010. p. 166.
28. SALAMIN, G. - SÜTŐ, A. – Kovács, F. (2009): A koordinálatlan (nagy)városi terjeszkedés területszervezési kérdései Magyarországon. In: Szabó Valéria , Fazekas István (szerk.) Települési környezet: [II. Települési Környezet Konferencia] : [Debrecen, 2009. november 27-28.] . 333 p. Konferencia helye, ideje: Debrecen , Magyarország , 2009.11.27 -2009.11.28. Debrecen: Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, 2009. pp. 203-209.

29. PÉTI, M. - SALAMIN, G. (2006): Enhancing Sustainable Territorial Systems: Integrating Strategic Environmental Assessment (SEA) into Territorial Planning in Case of the new Hungarian Spatial Development Concept (RDC). In: Power, poverty and sustainability: The role of impact assessment : 26th Annual Conference International Association for Impact Assessment : 23 - 26 May 2006 Stavanger Forum • Stavanger, Norway : Abstracts volume . 121 p. Konferencia helye, ideje: Stavanger (IL) , Norvégia , 2006.05.23 -2006.05.26. p. 73.
30. SALAMIN, G: (2005): Planning for spatial development – Case of Hungary. In: Marián Minarovič , Natalia Shovkopljas (szerk.) Region - Build: proceedings from the International seminar of the Visegrad Countries . 187 p. Bratislava: [s. n.], 2005. pp. 135-139.
31. NAGY, A - SALAMIN, G. (2004): Tervek ígérete – A hazai területfejlesztési tervezés átalakulása. In: BARTON GÁBOR et al. (szerk.) A Magyar Földrajzi Konferencia Abstract kötete Konferencia helye, ideje: Szeged , Magyarország , 2004.09.02 - 2004.09.04. Szeged: Szegedi Tudományegyetem TTK Természeti Földrajzi Tanszék, 2004. p. 161.
32. PÉTI, M. - SALAMIN, G. (2002): First steps toward systematic regional programme evaluation – Experiences of an Accession Country, Hungary. In: Lisa Bibby-Larsen , Fiona House (szerk.) Evaluation and EU regional policy: new questions and new challenges : [9th] international conference 31st May - 1st June 2002, Université d'Aix-Marseille III, Aix-en-Provence . 74 p. Konferencia helye, ideje: Aix-en-Provence , Franciaország , 2002.05.31 -2002.06.01. London: Regional Studies Association (RSA), 2002. pp. 65-67.
33. RÉPÁSSY, H. – SZABÓ, GY. – PAULIK, M. - SALAMIN, G. (2001): A Balaton régió, mint funkcionális régió szervezet és intézményrendszere. In: DORMÁNY, G. et al. (szerk.) A földrajz eredményei az új évezred küszöbén [Elektronikus dokumentum]: A Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei : Szeged, 2001. október 25-27 . Konferencia helye, ideje: Szeged , Magyarország , 2001.10.25 -2001.10.27. Szeged: Szegedi Tudományegyetem TTK Természeti Földrajzi Tanszék, 2001. pp. 1-7.